

Familien Schärer og formidlertradisjon på Bjørgan

På Kvikne ligger fødehemmet til forfatteren Bjørnstjerne Bjørnson. Han ble født på gården Bjørgan i 1832. Bjørgan var den gang bygdas prestegård og Bjørnstjerne var eldste sønn av presten Peder og kona Inger Elise Bjørnson.

Bjørnstjerne Bjørnson bodde ikke mange årene på Bjørgan. Allerede i 1837 fikk faren nytt prestekall på Nesset i Romsdalen og familien flyttet dit. Men minner fra Bjørgan hadde en viktig plass i Bjørnsons liv og han fikk gode venner på Kvikne. Bjørnstjerne Bjørnson kom også til å bety mye for Nord-Østerdalen og folk der. Bjørgan utviklet seg til å bli et valfartssted for Bjørnson-venner.

I alle år siden Bjørgan ble åpnet for besøkende, har det vært familien Schärer som har vært vertskap og de har tatt seg av formidlingen av historien om Bjørgan som Bjørnstjerne Bjørnsons fødehem. Det er særlig tre av kvinnene i Schärer-familien som har stått sentralt i dette arbeidet. Alle var gårdkjerringer på Bjørgan. Det var Ingri Spellmoen, Stenetta Schärer og Solveig Schärer Frengstad.

Ingri Estensdatter Spellmoen (1836 – 1927)

Beliggenheten til Bjørgan var ikke den mest ideelle for en prestegård og i 1860 fikk Kvikne ny prestegård. Gården heter Moen og ligger nede i bygda. Bjørgan ble i 1861 solgt til Caspar Schärer. Eiendommen har siden den tid vært i denne familiens eie.

Caspar Schärer kom til Norge i 1855, sammen med broren Conrad fra kantonen Zürich i Sveits. Brødrene Conrad og Caspar hadde også en fetter som senere kom til Norge. Han het Hans Jacob Schärer og bosatte seg på Inderøya. De kom sammen med flere andre agronomer til landet etter initiativ fra Det kongelige selskap for Norges vel og de kom for å lære nordmennene melkestell og ysting. Ordet «sveiser» har gått inn i språket vårt og brukes om en kar som arbeider med fjøs og mjølkestell. Caspar kjøpte Bjørgan for 2.750 spd.

Caspar ble gift med Ingri Estensdatter Os (Ingri Spellmoen) fra Os. Faren til Ingri var skolemester. Han hadde en større boksamling og var en belest mann. Ingri hadde alt fra unge år blitt grepet av det nasjonale gjenreisningsarbeidet som ble drevet fram av Henrik

Wergeland, Bjørnstjerne Bjørnson, Ivar Aasen og Christopher Bruun.

Caspar og Ingri satte gården i fin stand og de fikk etter hvert gode inntekter fra fjøset. De startet også smørmeieri på Bjørgan, Schärers meieri.

Som voksen besøkte Bjørnson Kvikne to ganger. Første gang var i 1869. Han bodde da hos presten Peter Nicolai Schult på Moen prestegård. Andre gangen besøkte Bjørnson Kvikne, var i 1897. Da ble han tatt imot av kona på Bjørgan, Ingri Spelmoen Schärer. De var blitt gode venner og Ingri brevvekslet med dikteren. Det er bevart tre brev som Bjørnson skrev til henne. Ingri besøkte også Bjørnson på Aulestad.

Da Bjørnson besøkte Bjørgan i 1897, fikk han høre at det var begynt å strømme turister til Bjørgan. Han skrev da i gjesteboka: "De, som trenger så dypt inn for min skyll. De som klyver så høyt opp for min skyll, har også ellers valgt møjsom vej, ti de har ælsket det samme som jeg." Inne i stua på Bjørgan er det ei byste som er laget av billedhugger Brynjulf Bergslien. Denne ble gitt i gave til Bjørgan av Bjørnson i 1898.

I 1909 begynte Bjørnson å bli syk og han skrev til Ingri: «Aa kunne jeg bare ænnu en gang nå did op!». I samme brev skrev Bjørnson: «Jeg vilde gjerne hjelpe til med å reparere den gamle bygning».

Stenetta Andersdatter Skogstad (1866 – 1956)

Eldste sønn til Caspar og Ingri het Esten. Han tok over garden i 1894. Han

Byste av Bjørnstjerne Bjørnson, laget av Brynjulf Bergslien. Foto: Nordøsterdalsmuseet

kjøpte også Nord-Bjørgan. Esten ble gift med sambyggingen Stenetta Andersdatter Skogstad. Stenetta fulgte i sin svigermors fotspor. Det var få gjenstander og møbler igjen på Bjørgan fra tiden da familien Bjørnson bodde er, men Stenetta engasjerte seg i å få gjenstander og møbler tilbake. Hun kommuniserte med Bjørnson-familien om dette.

Stenetta berettet med iver og stolthet. Hun var i alle år en entusiastisk omviser for reisende som ville besøke Bjørnsons fødested. Om en blar tilfeldig opp i gjesteboka, kan en se at det en midtsommer på trettitallet var åtti gjester. Dagen etter nær sytti. Og Stenetta stilte opp. Foruten å vise rundt og fortelle, inviterte hun alle på rabarbravin og kake.

Skogeier Helge Væringsaasen fra

Elverum hadde vært en nær venn av Bjørnson i mange år. Som et symbol på dette, var han marskalk i Bjørnstjerne Bjørnson begravelse. Sammen med statsminister Wollert Konow og stortingsmann Johannes Holmestrand prøvde han etter Bjørnsons død i 1910 å samle inn penger for å sikre bevarelsen av den gamle bygningen på Bjørgan, uthuset og en stolpebod fra gammel tid.

De sendte ut en innbydelse til en nasjonal innsamling. Johannes Holmestrand og Helge Væringsaasen drog også til Kvikne for å undersøke mulighetene. Daværende eier, Esten Schärer, sa seg da villig til å selge bygningen med tomt for 5.000,- kr. Eierne stilte som betingelse at handelen skulle være i orden innen utgangen av 1911. Kvikne kommunestyre erklærte seg villig til å overta huset med tomt og forpliktet seg samtidig til å sørge for at huset i framtida skulle få forsvarlig vedlikehold — mot at huset fikk nødvendig reparasjon. Disse utgiftene ble anslått til 2.680 kr. Det ble avsatt et fond på minst 2.000 kr som bidrag til dekning av husets vedlikehold, samt kostnader ved å ta imot tilreisende. Kapitalen skulle være uangripelig mens rentene skulle stilles til kommunenes disposisjon for dette formålet.

Det ble forutsatt dette prosjektet ville komme til å koste minst 10.000 kr. Et arbeidsutvalg skulle bli nedsatt senere. Innbydelsen ble undertegnet av en rekke kjente menn over hele landet, og inneholdt bl.a. disse formuleringene.

Undertegnede innbyr landets menn og kvinner til å tegne bidrag til innkjøp, utbedring og vedlikehold av den gamle prestegårdsbygning. Skulle det komme

inn med enn det som er nødvendig vil det bli tatt bestemmelse om anvendelsen av det overskytende til grunnleggelsen av en Bjørnsonsamling på Bjørgan eller om en annen anvendelse i lignende retning.

Komiteen fikk samlet inn 2.400 kr. De nådde derfor ikke fram med sitt ønske om å få kjøpe Bjørgan. Pengene ble da gitt til "Lærernes Bjørnsonfond". I mange år sto pengene i Tønset Sparebank.

Da Bjørgan skulle overføres til neste generasjon, gikk Esten Schärer i gang med å dele gården mellom sine tre sønner: Konrad skulle få Søndre Bjørgan, Gisle Nordre Bjørgan og Heiri skulle få Gamlegården.

Planen var at tømmeret fra den gamle prestebygningen skulle nyttes i den nye stuebygningen som skulle reises. Dette syntes Stenetta var for ille. Men hun var bare kona på gården og hennes innventinger ble ikke hørt. Så kom forfatter og lærer Tilla Valstad reisende gjennom bygda og hun benyttet anledningen til å besøkte Bjørgan. Stenetta klaget sin nød for henne. Etter dette ble en landsinnsamling planlagt, besluttet og effektivert på et blunk. Tilla var gift med maler og illustratør Otto Valstad. Han gikk også inn i arbeidet med å samle inn midler fra hele landet for å redde den gamle bygningen på Bjørgan. For innsamlede penger kjøpte Tilla og Otto Valstad den gamle prestebygningen – Bjørnstjerne Bjørnsons fødested – med tomt, hage, tre flaggstenger (de tre flaggstengene skulle symbolisere den nordiske tanken: Danmark, Sverige og Norge) og to gamle bjørker plantet av Bjørnstjerne Bjørnsons far. Dette ble gitt i gave til staten.

Bjørnan, kvikne prestegård. Foto: Carl Norman. MINØ 23168

Ekteparet inngikk avtalen med Esten Schärer på betingelse av at tomt og hage skulle tilhøre bygningen kun så lenge den ble vedlikeholdt som minne om Bjørnstjerne Bjørnson. Ellers ville det falle tilbake til gårdens eier. Dette ble vedtatt i Stortingsproposisjon 64 i 1919.

Departementet bemerket at Kvikne gamle prestegård lå så langt unna at den ikke ville trekke noe større besøk. Men bakkene opp hadde for andre en symbolbetydning. Inge Krokann sa: «Den som ikke orker å gå opp Bjørnanbakken, han fortjene itj å komme i stuan på Bjørnan».

Minnene etter Bjørnstjerne Bjørnson på Kvikne er ikke mange. Men minnene er der. Bjørkene som Peder Bjørnson plantet i 1833 står der. Rommet der Bjørnstjerne ble født, kjøkkenet, den

bratte trappa og farens kontor er der. Og utsikten Bjørnson så da han klatret opp på kjøkkenbordet for å se utover bygda, er også den samme. Stortinget tok feil i sin skepsis til at Bjørnan skulle bli besøkt. Det var ikke noe problem at Bjørnan lå langt utenfor alfarvei. Bjørnan ble et valfartssted for Bjørnsoninteresserte.

Stenetta var også en pådriver for å få reist en minnestein på Bjørnan over Bjørnstjerne Bjørnson til hundreårsmarkeringen av Bjørnsons fødsel. Og etter en landsomfattende innsamling ble et 8-9 tonn tungt minnesmerke satt opp. Det var en granittblokk tatt ut av Kviknefjellet. Den ble slept opp bakkene til Bjørnan. Det ble laget stykkvis spor med jernbanesviller og donkraft ble brukt til å trekke granittblokken opp bakkene. Det var et uhyrlig tungt

og farlig slit. Steinen har et bronserelieff av Bjørnson som ble laget av billedhugger Wilhelm Rasmussen. Mellom tre og fire tusen mennesker deltok på markeringen.

Ved avdukingen av minnesmerket ønsket ordfører i Kvikne ønsket velkommen. Forfatterforeningens formann Ronald Fangen talte og forfatter Ivar Sæter framførte en prolog. Direktør for Gyldendal Norsk Forlag Harald Grieg sa i sin tale: «Nettopp her, og intet annet sted i landet måtte Bjørnson fødes, her hvor Østland møter Vestland og Nordland møter Sørland, — han som tok hele Norge til sitt hjerte. I tiden som kommer skal det så lenge nordmenn bor i Norge valfartes hit til denne minnesteinen ved Bjørnsons fødested».

Skogeier Helge Væringsaasen, som da var død, ble også minnet. Han hadde ved sine legater til Kvikne bidratt til at Kvikne kunne verne om Bjørnson

og hans minne. Væringsaasens sviger-sønn, Halvor Svenkerud, gav tilbake Fremmedboka til Bjørgan som Væringsaasen en tid hadde hatt i sitt eie.

Solveig Schärer Frengstad (1943 – 2014)

En av sønnene til Esten og Stenetta het Heiri. Han ble gift med Margot Johanne Krogstad. Heiri drev gården til 1974, da datteren Solveig Ester og mannen hennes, Anders Frengstad, overtok. Da var Nordre Bjørgan kjøpt tilbake. Det ble også bygd nytt våningshus på Bjørgan. Nå er det sønnen til Solveig og Anders, Bjørn Heiri, som driver eiendommen.

Solveig fortalte at hun som barn gikk mye i hælene på bestemora da hun hadde omvisning. Solveig vokste opp med at det var rene folkevandringer

Jon Brenne og Solveig Schärer Frengstad i ivrig samtale. Foto: Nordøsterdalsmuseet

som kom til Bjørgan om sommeren og etter hvert ble det Solveig som tok over formidlingen. Det var ikke alltid like lett å drive gårdsbruk midt oppe i alle gjestene. Da familien fikk traktor midt på 1970-tallet, var det gjester som mente det ikke passet med en traktor på Bjørgan.

Solveig vokste opp i et levende og rikt miljø med direkte overlevering av historie. Samtidig leste og studerte hun Bjørnson på egenhånd og utviklet seg til en særdeles oppegående Bjørnson-kjenner. Solveig var også en ivrig forkjemper for at Bjørnson-bygningen skulle bli restaurert.

De første årene hadde Schärer familien en avtale om at de fikk beholde 50 % av inngangsbilletten som lønn for omvisning. Resten av inntektene gikk til kommunen. Kommunen bidrog til gjengjeld med bl.a. å legge nytt tak på Bjørnson-bygningen. Bjørnson-bygningen på Bjørgan kom senere inn under Maihaugen. Da ble det fast avlønning og gjort forsøk på å få til faste tider for omvisning. Men regulering av arbeidstid og muligheter til å planlegge tid til formidling i forhold til eget arbeid på gården eksisterte ikke. De siste årene utførte Solveig formidlerjobben som deltidansatt ved Nordøsterdalsmuseet.

Ved årsskiftet 2013-14 gikk Solveig av med alderspensjon. Hun døde uventet i august samme år.

Forslag til videre lesing:

«Bjørnstjerne Bjørnson og Kvikne» av Solveig Schärer Frengstad. Årbok for Nord Østerdalen 1983.

Kilder:

Intervju med Solveig Schärer Frengstad.